

KOMJÁTI ZOLTÁN IGOR

„...AZ MIT HALLOTTAM, KÖTELESSÉGEM SZERINT AKARÁM
NAGYSÁGODNAK TUDTÁRA ADNOM...”

*Adalékok a híráramlás és hírhálózat történetéhez Felső-Magyarországon
Koháry István füleki főkapitány levelezése tükrében
(1672–1682)*

A vasvári béke Magyarország számára előnytelen megkötése nagyfokú elégedetlenséget váltott ki a magyarországi fő- és köznemesség vezető rétegéből. A hat évig tartó szervezkedés 1670 tavaszán Benczédi László kifejezésével élve, „minden ízében elhibázott” és „hamvába holt” felkelésbe torkollott.¹ A Habsburg-hatalom megtorlása nem váratott sokáig magára. A bécsi kamarilla elérkezettnek látta az időt arra, hogy erőteljes kísérletet tegyen az abszolutizmus magyarországi megvalósítására, amelynek egyik formája a felkelésben vezető szerepet játszó nemesek letartóztatása és vagyonának elkobzása volt.² A megtorlás elől menekülők Erdélybe vagy a hódoltság területére bujdosnak, és a későbbiek folyamán ők alkották a kuruc mozgalom irányító apparátusát.³ A menekülők száma egyre növekedett, ugyanis a bécsi kormányservek döntései súlyosan sértették az ország lakosságának többségét: adóreformja a nemesség minden rétegének ellenszenvét váltotta ki, ellenreformációs tevékenysége a jobbágyságot sújtotta, a végvári katonaság létszámcsökkentésére szolgáló „redukciós” rendelet értelmében pedig körülbelül 8000 iratos vitéz szolgálataból való elbocsátását rendelték el.⁴ A nincstelenség küszöbére került, hirtelen megélhetés nélkül maradt katonák zöme a Kassai (Felső-magyarországi) Főkapitányság területéről származott, akik azonnal a bujdosókat keresték fel, gyakorlott katonasággal növelve ezzel az uralkodó politikája ellen küzdők táborát.⁵

A török hatóságok és az erdélyi fejedelem vendégszeretetét élvező bujdosók az 1672 nyarán kialakult külpolitikai helyzetet kihasználva (a Habsburg-hatalom fi-

1 Benczédi, 1978. 538. p.

2 Magyarország története, 1985. 1176–1177. p.; Benczédi, 1980. 35–36. p.

3 Magyarország története, 1985. 1198. p.; Benczédi, 1980. 57. p.

4 Magyarország története, 1985. 1195–1197. p.; Benczédi, 1980. 49–55. p.

5 Magyarország története, 1985. 1199. p.; Benczédi, 1980. 58. p.

gyelme nyugatra koncentrált a franciák Hollandia elleni támadása miatt, az Oszmán Birodalom pedig Podólia birtoklásáért indította meg a háborút Lengyelország ellen), betörték Felső-Magyarországra, hogy a császári–királyi csapatokat kiűzzék.⁶ A kezdeti gyors sikerek után a támadás végül kudarcot vallott. A kuruc mozgalom azonban nem szűnt meg, annak ellenére sem, hogy egységes vezetése soha nem létezett, és a kisebb-nagyobb kuruc csapatok szinte önállóan portyáztak Felső-Magyarország területén.⁷ Tartós hadászati sikert csak később, gróf Thököly Imre 1678. évi színrelépésével értek el, amikor egyúttal minőségi és mennyiségi változások történtek a Habsburg-ellenes mozgalom történetében. Az ifjú főnemes diplomáciai és hadvezéri képességei új távlatokat nyitottak meg a kuruc eszme előtt⁸, ugyanakkor erőteljesen determinálták a végső sikert, mivel Thököly Imre még a török vazallusságot is vállalta, hogy célját elérje, és bár elfoglalta „Orta Madzsar” fejedelmi székét, ám ezzel mégis csak kortársai megvetését érte el, hiszen a kellő történelmi pillanatban nem tudott átállni, amit Varga J. János így fogalmazott meg: „...Thököly... nem újabb hibát, hanem bűnt követett el: végleg a rossz oldalon maradt, fenntartotta az ország katonai és politikai megosztottságát, a ’nemzeti’ megbékélés ellen hatott, és elősegítette a ’Magyarország a kereszténység ellensége’-kép megszilárdulását jó néhány európai országban...”⁹

A tanulmány tárgya ugyan a felső-magyarországi kuruc mozgalom, de a vizsgálat célja a vele szembenálló fél egyik meghatározó katona-politikusának, Koháry István levelezésének ismertetése, amelyet az 1670-es években folytatott. Bemutásra kerül, honnan és kiktől értesült a környező területen zajló hadi eseményekről, kik és milyen formában tájékoztatták őt hivatalból és ő kiket értesített a beszerzett információkról. A munka ugyanakkor Koháry István hírszerzésben és hírtovábbításban betöltött szerepéről is beszámol.¹⁰ A hír szerepe ugyanis messzemenően felértékelődött a XVII. században. Nemcsak katonai fontossága maradt meg, hanem új szerepkörrel bővült, hiszen a kor nemessége szinte életformának vette, hogy a távoli hírekről beszélhetett, a jól informáltságát megmutathatta.¹¹

Koháry István 1649. március 11-én született Csábrágon, nagyapja révén bárói családba. Édesanyja Balassa Judit volt, és rajta kívül még egy lány és négy fiútest-

6 Magyarország története, 1985. 1201–1206. p.; *Benczédi*, 1980. 59–61. p.

7 Magyarország története, 1985. 1214–1221. p.; *Benczédi*, 1980. 62. és 76. p.

8 *Benczédi*, 1983. 9–22. p.

9 *Varga J.*, 2007. 12–13. p.

10 A közlemény fő forrásbázisát a Besztercebányai Állami Levéltárban őrzött Koháry családi anyagban található Koháry-levelezés képezi. Az értékes és mindaddig kiaknázatlan dokumentum-együttes mikrofilmen kutatható a Magyar Országos Levéltár mikrofilmtárában.

11 *R. Várkonyi*, 1994. 163. p.

vére született, mindük közül ő volt a legidősebb. Mikor édesapja meghalt az 1664-es, Léva melletti ütközetben, az édesanya megpróbálta kiharcolni számára mind a füleki főkapitányságot, mind a Hont vármegyei főispánságot, de Koháry István fiatal kora miatt csakis a katonai poszt betöltésére kapott ígéretet. Mikor Koháry nagykorúvá vált és egyúttal elvégezte tanulmányait is, a beiktatására valóban sor került 1667. július 1-jén. 1681-től császári ezredes lett, Füleek ostroma után 1682. szeptember–1685. november között öt végvár tömlöcében raboskodott, mert nem hódolt be Thököly Imrének. Míg börtönben volt, I. Lipót 1685-ben megadta az egész Koháry-család minden tagja számára a grófi címet. Koháry Istvánt a szabadulása után 1686. június 6-án kinevezték a Bányavidéki Főkapitányság főkapitány-helyettesének, idősebb Bercsényi Miklóst váltotta. Koháryt királyi kamarásnak és tanácsadónak is kinevezte az uralkodó. 1687 nyarán és őszén Eger várának egyik blokádparancsnoka volt az itt kapott súlyos sebe miatt kellett amputálni jobb kezének egy részét. 1703 késő őszeig még aktívan részt vett a felkelők elleni harcban, de 1704-től visszavonultan élt, csupán a selmebányai béketárgyalásokon képviselte a császári oldalt, majd a Rákóczi-szabadságharc végéig nagyobb pénzüsszegekkel támogatta I. József uralkodót. 1714 végén kinevezték országbírónak, ami címet egészen 1731. március 29-én bekövetkezett haláláig viselt. Soha nem nősült meg, utódai nem voltak, Farkas nevű öccse gyermekeit nevelgette, akik közül a három idősebb fiú mind katonának állt.

A Koháry-családnak az ősi birtokai Hont és Nógrád vármegyében feküdtek. Ahogy a család életútja egyre ivelt felfelé, úgy növekedett birtokaik nagysága is. Mint legidősebb férfi családtag, a birtokirányítás István kezébe került 1667 után. Nagyszerű lehetőséget teremtett számára, hogy az 1670–1685 között kurucokká váló vagy a kurucok mellett a végsőkig kitartó nemesek birtokait a kincstár konfiskálta, amiből Koháry (állandóan megnyilvánuló királyhűségére és 38 hónapos fogságára apellálva) számtalan alkalommal birtoktesteket kért, és meg is kapott. Emellett a tulajdonába kerültek nagyanjai öröklés jogán járó birtokrészek, és elzálogosítás útján is birtokolt bizonyos birtoktesteket (például 1647 és 1724 között a Koháry-család tulajdonában voltak a Forgáchok szécsényi jószágából Nógrád és Heves vármegyei possessiók, amiket 36 ezer forintért vett meg „hypothecaria” címén Koháry édesapja.)

Koháry István 1667-től kezdve, tizenöt éven keresztül irányította, mint főkapitány, a füleki végvárat. Főkapitányi esküjében szigorú ígéretet tett, hogy az ellenség számára soha nem fogja a várat átengedni, és minden erejével harcolni fog ellene a rendelkezése alá adott csapatokkal. Koháry valóban minden eszközt megragadva, ennek értelmében cselekedett, és megtartotta I. Lipóthoz való hűségét. A bujdosó mozgalomnak a fentebb említett 1672. őszi támadása teljesen felforgatta Magyarország békéjét, a füleki katonaságot is kellett mozgósítani, Koháry pedig személyesen szállt táborba. 1672 ősztől a kurucok kisebb-nagyobb támadásai miatt állandó hadi helyzet állt be, emiatt állandó levelezésre volt szükség. Koháry István, mint főkapitány, egészen 1682. szeptemberig folytatta ezt a szolgálati és családi levelezésben megnyilvánuló információcserét. Fülek elfoglalása után azonban életének más időszakába került, 1685-ben történő kiszabadulása után (mely volta-képpen Thököly Imre bukásának következménye volt) pedig már gyakorlatilag nem létezett a kuruc veszély.

Koháry István hírhálózata

A Habsburg-ellenes felkelők hadműveleteiről, mozgásáról és viselkedéséről Koháry Istvánt gyakran értesítették mind hivatalos személyek, mind rokonok vagy családtagok. Az értesülések alapján a főkapitány kellő módon felkészülhetett a kuruc veszély elhárítására, illetve pontos képet kaphatott az országban történekről.

Szolgálati úton saját helyetteseitől, tisztjeitől, illetve más végvárak parancsnokaitól kapott híreket. Koháry Istvánt főkapitányi vagy magánjellegű elfoglaltságai többször elszólították Fülekről: ilyenkor Bélteky Pál alkapitány (1679 tavaszáig volt Koháry helyettese) vagy a seregbíró küldött információkat tartózkodási helyére. Feladatának megfelelően mindig értesítette Koháryt a legfontosabb eseményekről; így adott hírt a császári csapatok egyik kurucok elleni akciójáról: „...*az elmúlt héten Poroszlót az németek tövéből felégették, de a kurucokban nem sok kárt tehettek, mert hírekkel esett az dolog, s idején arrébb állottak, hanem marhájokat s egyéb portékájokat eltakarították [a császáriak]. Az egri török is ki ment volt utánnok, mintegy kétszáz kuruccal, volt ugyan egynehány puskapattogás köztök, de nem mertek beléjek kapni, s csak visszatértek...*”¹²

1675 őszen kelt leveleiben arról számolt be Bélteky Pál, hogy Karl Strassoldo vezérőrnagy felső-magyarországi csapataihoz csatlakozva, milyen harcokban vett

12 ŠABB, AKC, Pars V. N° 15384., (MOL MF C 1294. tekercs), Bélteky Pál levele Koháry Istvánnak (Fülek, 1674. november 13.)

részt 200 emberével, mikor az Egertől délre levő síkságot tisztították meg a kurucoktól. Először a Harsányi György által irányított lázadók sikereiről írt a főkapitánynak, akik szénásszekereket támadtak meg.¹³ Később a kurucok elleni sikeres portyáikról adott élménybeszámolót felettesének.¹⁴ Aztán november 2-án Koháry István helyettesének levele által értesülhetett arról, hogy Apafi Mihály biztatására a kurucok nem adják fel a harcot, hanem a hajdúvárosok bevételeit tervezik, és Strassoldo ezért át fog kelni a Tiszán, hogy az Alföldön próbálja felszámolni a lázadók erejét.¹⁵ November végén a kurucok Gyöngyösön való táborozásáról adott hírt.¹⁶

1676 tél végén Bélteky Pál a kurucok jászberényi mustrájáról írt: 700 gyalogost és 700-nál több katonát számláltak össze a bujdosók vezetői.¹⁷ Március 30-i levelének tartalma szerint 100 talpas kuruc megrohanta Losoncot, és megsarcolta a harmincadost és a helyi doktort. Strassoldo „*másfél ezered magával*” Maklárnál március 26-án beszorított egy vízmósásba 300 lázadót, és bár ott nem tudta felszámolni őket, azért mégis ejtett 6-7 foglyot.¹⁸ Június 4-én arról értesítette Koháryt, hogy a Debrecenből kivonuló kurucok (600-700 fő) Újfalunál besáncolták magukat, hosszú harc után tudta csak Karl Strassoldo és Barkóczy István kivetni belőle őket, és „*két halmot raktak*” a levágott gyalogosok testéből.¹⁹ 1677 novemberében a lengyel szabadcsapatok garázdálkodásáról írt, arról, hogy a kurucok Putnok alatti portyájukon öt végvári katonát fogságba ejtettek, illetve azt is hírül adta, hogy a Koháry által Wolfgang Frederick Cobb vezérőrnagynak átadott foglyokat kivégezték.²⁰

Koháry István helyettese 1679 tavaszától Bellovics Sámuel lett. 1679. október 5-én a kurucok Heves megyei beszállásolásáról számolt be felettesének²¹, majd október 18-án azt közölte, hogy a lázadók egy csoportja Putnokot égette fel, a másik a

13 ŠABB, AKC, Pars I. N° 674., (MOL MF C 1057. tekercs) Bélteky Pál levele Koháry István-nak (Emőd, 1675. október 15.)

14 Uo. N° 675. és N° 680., Bélteky Pál levele Koháry Istvánnak (Emőd, 1675. október 20. és 28.)

15 Uo. N° 678., Bélteky Pál levele Koháry Istvánnak (Emőd, 1675. november 2.)

16 Uo. N° 681., Bélteky Pál levele Koháry Istvánnak (Füle, 1675. november 30.)

17 ŠABB, AKC, Pars V. N° 15344., (MOL MF C 1293. tekercs), Bélteky Pál levele Koháry Istvánnak (Füle, 1676. február 22.)

18 Uo. N° 15350., Bélteky Pál levele Koháry Istvánnak (Füle, 1676. március 30.)

19 ŠABB, AKC, Pars V. N° 15355., (MOL MF C 1294. tekercs), Bélteky Pál levele Koháry Istvánnak (Füle, 1676. június 4.)

20 ŠABB, AKC, Pars V. N° 12550., (MOL MF C 1276. tekercs), Bélteky Pál levele Koháry Istvánnak (Füle, 1677. november 3.)

21 ŠABB, AKC, Pars I. N° 712., (MOL MF C 1057. tekercs), Bellovics Sámuel levele Koháry Istvánnak (Füle, 1679. október 5.)

Tarna völgyében nyomul előre, és közvetlen céljuk vagy Pásztó vagy Léva.²² November 19-i leveléből Koháry István arról értesülhetett, hogy a kurucok és a császáriak között fogolycsere történt, egyúttal beszámolt a Thököly Imre és Wesselényi Pál közötti hatalmi harcról.²³ Bellovics pár nappal később ismét értékes hírekről számolt be felettesének, ugyanis a kurucok által nemrég elengedett Horváth Istvántól arról értesült, hogy a másik táborban nagyon erőssé vált a közkatonák közötti békevágy, lázadással fenyegetőztek, ha továbbra is harcckészültségben tartják őket. A kuruc előjárók erre azt ígérték, hogy az első adandó alkalommal fegyverszünetet kötnek a császáriakkal.²⁴ Bellovics 1681 őszen arról írt a főkapitánynak, hogy az erdélyi fejedelem és a kurucok Böszörményt elfoglalták, majd az ottani hajdúsággal kiegészülve, Kálló várát is bevették. A levél szerint komoly harcra került sor, mert az ott tartózkodó Palágyi István rimaráhói tisztartót megölték, a Fülekről segítségként küldött Ragályi János lovas hadnagy pedig alig tudott elmenekülni.²⁵

Előfordult olyan eset is, mikor se a főkapitány, se az alkapitány nem tartózkodott Füleken. Ilyenkor valamelyik rangidős főhadnagy ügyelt a végvár rendjére, de a hírek továbbítása ilyen esetekben sem maradt el. Oláh János lovas főhadnagy 1678 szeptemberében került ilyen pozícióba. Szeptember 25-én két levelet is küldött a Gács várában tartózkodó Koháry Istvánnak. Az egyik levél tartalma szerint hat kuruc katona a Szendrő közelében elhelyezkedő Baracán megtámadott két szerzetest, bántalmazta őket, majd elhurcolta fogolyként.²⁶ A másik levélből arról értesülhetett a főkapitány, hogy a kurucok élelmezési nehézségeik enyhítésére a környék állatállományát elhajtották, közte Jánoky Zsigmond rahói marhacsordáját is.²⁷

Mint ahogy az a korban megszokott volt²⁸, más végvárak katonai parancsnoksága is eljuttatott létfontosságú üzeneteket a füleki főkapitányhoz. Putnokon a kapitányi tisztséget Olasz Pál töltötte be a bujdosók első támadásának összeomlása

22 ŠABB, AKC, Pars V. № 15392., (MOL MF C 1294. tekercs), Bellovics Sámuel levele Koháry Istvánnak (Füle, 1679. október 18.)

23 ŠABB, AKC, Pars V. № 12614., (MOL MF C 1276. tekercs), Bellovics Sámuel levele Koháry Istvánnak (Füle, 1679. november 19.)

24 ŠABB, AKC, Pars V. № 16331., (MOL MF C 1299. tekercs), Bellovics Sámuel levele Koháry Istvánnak (Füle, 1679. november 22.). A kurucok közötti zúgolódásról így írt az alkapitány: „... a kurucság egyenlő akarattal felkiáltott a hadnagyok ellen: 'Békéljete, ha békéltek, mert ha nem, Isten minket úgy segítjen, itthagjunk!'...”

25 Uo. № 12606., Bellovics Sámuel levele Koháry Istvánnak (Füle, 1681. szeptember 22.)

26 Uo. № 12646., Oláh János levele Koháry Istvánnak (Füle, 1678. szeptember 25.)

27 Uo. № 12657., Oláh János levele Koháry Istvánnak (Füle, 1678. szeptember 25.)

28 *Perjés*, 2002. 121. p.

idején (1673. április elején nevezték ki véglegesen). 1673. január 31-i levele a kurucok ellen harcoló füleki katonák élelmezési nehézségeiről számolt be, továbbá arról, hogy a Diósgyőrt elfoglaló „rebellisek” megfenyegették Kakukk Gergely hadnagyot, hogy elfogják kapni.²⁹ Egy másik levelében megírta, hogy február 7-én Kakukk Gergely és Sövényházy hadnagy portyára indultak az ő engedélyével Diósgyőr felé, sok zsákmányolt lóval, marhával, értéktárggyal tértek vissza, és egy kuruc foglyot is ejtettek.³⁰ Április 9-én arról adott hírt, hogy a kurucok kisebb betöréseket hajtanak végre Ónod és Szikszó környékén, ám hamar visszavonulnak, ha a császári csapatok utánuk erednek.³¹ 1674. július 6-án a kurucok sikereiről írt. Encs mellett 30 horvátot vágtak le, emellett a kállói helyőrséget is sikerült törbe csalniuk. Míg Barkóczy István 120 kuruc foglyot kísért fel Kassára, addig négy század horvát huszár és dragonyos, illetve 100 „*muskatéros*” kivonult a várból egy 600 fős lázadó csapat üldözésére, ám azok egy számukra előre megbeszélt helyre érve, rajtuk ütöttek, alaposan megriktították soraikat, sőt a 100 német lövészből egy sem tudott elmenekülni.³² Augusztus 10-i levele tizenöt kuruc átállásáról számolt be. A Bakatyi Mihály által vezetett volt lázadók még egy török fogollyal is „bebiztosították” hűségüket. Olasz ebben a levélben megírta azt is, hogy a bujdosókat a törökök nagyon buzdítják a kitartásra, és támogatásukról biztosítják őket, illetve, hogy Hörcsög Mátyás kuruc vezető Poroszlóra ment, hogy ott gyűlést szervezzen.³³ A putnoki kapitány 1675 őszén kelt levelében hírül adta Kohárynak, hogy egy 80 fős császári lovasegység harcba keveredett 300 kurucval. A túlerejük miatt a felkelők győztek, nagy értékű zsákmányt szereztek, majd a Hernád felé vonultak. Azonban Vadászy Pál szendrői kapitány a megtámadásukat szervezi, amire Olaszt is hívták, de ő nem vállalkozhat arra, hogy részt vegyen a támadásban, mivel alig áll rendelkezésére megfelelő erő.³⁴

29 ŠABB, AKC, Pars I. N° 278., (MOL MF C 1056. tekercs), Olasz Pál levele Koháry Istvánnak (Putnok, 1673. január 31.)

30 ŠABB, AKC, Pars V. N° 4676., (MOL MF C 1000. tekercs), Olasz Pál levele Koháry Istvánnak (Putnok, 1673. február 9.)

31 ŠABB, AKC, Pars V. N° 15561., (MOL MF C 1295. tekercs), Olasz Pál levele Koháry Istvánnak (Putnok, 1673. április 9.)

32 ŠABB, AKC, Pars I. N° 288., (MOL MF C 1056. tekercs), Olasz Pál levele Koháry Istvánnak (Putnok, 1674. július 6.)

33 ŠABB, AKC, Pars V. N° 4677., (MOL MF C 1000. tekercs), Olasz Pál levele Koháry Istvánnak (Putnok, 1674. augusztus 10.)

34 ŠABB, AKC, Pars I. N° 282., (MOL MF C 1056. tekercs), Olasz Pál levele Koháry Istvánnak (Putnok, 1675. október 4.)

1675 végén Olasz Pál meghalt, helyére Reviczky Ferenc került, aki egyik decemberi levelében arról tudósította Koháryt, hogy a kurucok egy csoportja Eger környékén tartózkodik, míg a váradi pasa Debrecenbe indult, hogy az éppen ott kvártélyozó Strassoldo tábornokkal tárgyaljon a fegyvernyugvás ügyében.³⁵ Reviczky 1676 januárjában és februárjában is portyára indult a kurucok ellen, ezekről is értesítette a füleki főkapitányt.³⁶

Gombos Imre putnoki kapitány (1678–1688) 1678 júniusában a császári sereg és a kurucok mozgásáról számolt be: Jakob Leslie altábornagy Lócse és Eperjes között táborozik, míg a lázadók csapatai a Jászó–Szepes vonalon vannak felvonulóban.³⁷ 1680. június 26-i levelében értesítette Koháryt, hogy Thököly Imre és Wesselényi Pál Miskolcon táborozik, és „*jámborul viselik magukat*”, mert még támadó szándékkal meg sem közelítették Putnokot.³⁸ Ugyanezen év július 9-én arról írt, hogy Thököly csapatai három embert fogtak meg a putnoki várórségből. Közülük egy kiszabadult, az adta hírről, hogy a kuruc fővezér Lőcsén van, és onnan küldött ki 1300 embert a morva határvidék pusztítására.³⁹ Gombos másfél hónappal később azt vetette papírra, hogy Thököly még mindig Miskolcon van, és csapatában törökök is található; amint kimozdulnak onnan, azonnal értesítést küld a főkapitánynak.⁴⁰ Október 16-án a fegyvernyugvást közvetlen megelőző állapotról számolt be: Thököly Keresztesen tartózkodik, serege egyik fele Miskolcon van, Aeneas Caprara altábornagy Abafalvánál állomásozik. Gombos a levelében ezek mellett leírta egy, a napokban Tállya alatt végrehajtott sikeres portyáját is, melyben 20 kuruc foglyot ejtett és 90 lovat zsákmányolt.⁴¹ November 7-én írt levelében jelezte Kohárynak, hogy értesült a füleki főkapitány tettéről, miszerint a kurucoktól zsákmányolt lovakat visszabocsátotta gazdáiknak Sebestényi András választott erdélyi püspök, egyben

35 ŠABB, AKC, Pars V. N° 15735., (MOL MF C 1296. tekercs), Reviczky Ferenc levele Koháry Istvánnak (Putnok, 1675. december 25.)

36 ŠABB, AKC, Pars V. N° 16506., (MOL MF C 1300. tekercs), Reviczky Ferenc levele Koháry Istvánnak (Putnok, 1676. január 25.); uo. N° 16597. melléklete, Reviczky Ferenc levele Koháry Istvánnak (Putnok, 1676. március 2.); ŠABB, AKC, Pars V. N° 15544., (MOL MF C 1295. tekercs), Reviczky Ferenc levele Koháry Istvánnak (Putnok, 1676. február 11.)

37 ŠABB, AKC, Pars V. N° 15379., (MOL MF C 1294. tekercs), Gombos Imre levele Koháry Istvánnak (Putnok, 1678. június 28.)

38 ŠABB, AKC, Pars V. N° 12444., (MOL MF C 1275. tekercs), Gombos Imre levele Koháry Istvánnak (Putnok, 1680. június 26.)

39 ŠABB, AKC, Pars V. N° 12693., (MOL MF C 1276. tekercs), Gombos Imre levele Koháry Istvánnak (Putnok, 1680. július 9.)

40 ŠABB, AKC, Pars V. N° 15340., (MOL MF C 1293. tekercs), Gombos Imre levele Koháry Istvánnak (Putnok, 1680. augusztus 25.)

41 Uo. N° 15341., Gombos Imre levele Koháry Istvánnak (Putnok, 1680. október 16.)

leleszi prépost kedvéért, és a fegyverszüneti tárgyalások tényleges megindítása érdekében. Gombos Imre helyeselte ezt a gesztust, ő is igyekszik az atrocitást elkerülni — tette hozzá —, bár most is négy emberét ejtette fogságba egy Hartványi nevű kuruc vezető, mégse szándékozik megtámadni. Ugyanakkor erőteljesen fejezte ki békevágát: „...*hogy pediglen az jó békességgel biztat Nagyságod, igen jó volna bizony már egyszer, mert bizony én is valóban meguntam az árva életet, s a tél is közeledik, bizony hideg egy ágyban hálni egy embernek...*”⁴² November 10-én arról értesítette Koháryt, hogy a fegyverszüneti tárgyalások egyelőre nem jöhetnek létre, mivel Caprara nem hajlandó átengedni Szatmár vármegyét Thököly részére téli kvártélyként.⁴³

Pető Ferenc ónodi alkapitány egyszer egy Poroszló melletti, kurucok felett aratott győzelemmel járó portyáról számolt be, melyben sok foglyot is ejtettek, amellet, hogy számosat meg is semmisítettek közülük.⁴⁴ Pető 1680. szeptemberben kelt levelében arról értesítette Koháry Istvánt, hogy Thököly Imre és Wesselényi Pál Mezőgyán tájékán táborozik, és készülnek a somlyói gyűlésre, ahová tudomása szerint a francia király követe és az erdélyi fejedelem küldötte is el fog menni. Pető arról is beszámolt, hogy beszélt mind Thököly, mind Eszterházy Pál emberével, mind egyik várja már a békét, ha megfelelő feltételek adódnak annak megkötésére.⁴⁵

Barkóczy Ferenc a kállói vár kapitánya (1679–?), szintén fontos üzeneteket juttatott el Fülekre. 1680 őszén például így adott hírt a hegyaljai szőlőket szüretelő kurucok megtámadásáról: „...*az való dolog, hogy valóban mindenütt minden tartózkodás nélkül fogtanak a praedához az kurucok, máris szedik a szőlőket, mire nézve, én is a Tiszán által fordulván a felekben levagdaltattam, és elevenen is hozattam el benne...*”. Emellet Thököly és Sebestyeni püspök közeledő tokaji tárgyalásáról is írt, ami azonnal össze fog ülni, amint a kuruc fővezér megérkezik a somlyói gyűlésről.⁴⁶

Balassa Bálint korponai főkapitány (1667–1684) nemcsak szolgálati viszonyban állt Koháryval, de rokona⁴⁷ is volt. Egyik levelében hírül adta neki, hogy a ku-

42 Uo. N° 15343., Gombos Imre levele Koháry Istvánnak (Putnok, 1680. november 7.)

43 ŠABB, AKC, Pars V. N° 12707., (MOL MF C 1276. tekercs), Gombos Imre levele Koháry Istvánnak (Putnok, 1680. november 10.)

44 ŠABB, AKC, Pars V. N° 16907., (MOL MF C 1302. tekercs), Pető Ferenc levele Koháry Istvánnak (Ónod, 1676. október 15.)

45 ŠABB, AKC, Pars V. N° 12443., (MOL MF C 1275. tekercs), Pető Ferenc levele Koháry Istvánnak (Ónod, 1680. szeptember 13.)

46 ŠABB, AKC, Pars V. N° 15906., (MOL MF C 1296. tekercs), Barkóczy Ferenc levele Koháry Istvánnak (Kálló, 1680. október 6.)

47 Másodfokú nagybátyja volt ő Koháry Istvánnak. Leszármazása a következő: Balassa II. Imrénék és Bosnyák Juditnak (Koháry István nagyszüleinek) az egyik gyermeke Balassa III. Imre

rucok a ménését elhajtották Hatvanba, ahol odaajándékozták Ibrahim bégnek. Panaszkodott ugyanakkor arra, hogy kevés gyalogos katonájával nehezen tudja megfékezni a be-betörő bujdosókat.⁴⁸ Az 1678. évi kuruc támadás napjaiban arról tudósította Koháry Istvánt, hogy a villámgyorsan előrenyomuló lovas felkelők Bajmócot és Szentkeresztet felégették, Privigyén pedig civil lakosokat is megölték. A kisvárosba büntetésből 100 fős osztagot küldött Thököly Imre, és hiába adtak 600 aranyforintot a lakosok, a katonák „...*bezárván [a város] kapuit, nekigyújtván az helyt, porrá tették. Az emberek is bennégtek, gyermekeket, asszonyokat maga is a Salvaquadia behányta a tűzbe...*”⁴⁹ Pár nappal később kelt levelében azt írta, hogy a bányavárosok tájékáról számos nemesember és városi polgár folyamatosan csatlakozik Thököly Imre táborához.⁵⁰

Balassa Ádám Kékkő végvár kapitányi posztját töltötte be, aki szintén rokona volt a füleki főkapitánynak. Egyik levelében a Kővárnál állomásozó kuruc had 5000-es létszámáról adott hírt Koháry Istvánnak.⁵¹

A Felső-Magyarország mindenkori főkapitánya szintén értesítette őt, ha fontos értesüléseket kellett a tudomására adni. Jacob Leslie tábornok 1678. október 17-én a főkapitány négy nappal korábbi levelére válaszolva, azt közölte, hogy a „lázadók gonosz fajzataival” való egyezség kimeneteléről mit sem tud, hanem bármi is történjen, ő mindenképpen ügyelni fog katonáival a rendre. A Fülelkez küldendő lovasságot elindította, és bár nem tudja, merre jár, jelenleg is útban van arrafelé. Az Udvari Haditanács rendelete értelmében, mivel a zendülésre hajlamos katonaságot nehéz kordában tartani, némely szerencsétlen fekvésű helynek türelemmel kell viselnie a nélkülözéseket, míg Fülelkezre nem érkeznek a katonák, vagy pedig olyan katonákat kell odavezényelni, amelyek nyugodtabb helyen állomásoztak.⁵²

volt. Balassa III. Imrének az unokatestvére Balassa II. András volt, akinek az első fiúgyermke volt Balassa Bálint. András második fia Ádám volt, aki Kékkő kapitányi posztját töltötte be. — Nagy, 1857. 124–126. p.

48 MOL P 1992, 1. csomag, 7. tétel, B., (Koháry II. István iratai), Balassa Bálint levele Koháry Istvánnak (Korpona, 1677. július 21.) A kuruc gyalogosokról így írt: „...*Turopolja, Gyetva táján gyakorta sétálnak a kurucok, gyalogom kevés van, a lovakat már egynéhány ízben fűrasztottuk, de nehéz az erdőben kivadászni a talpasokat...*”

49 ŠABB, AKC, Pars V. N° 15944., (MOL MF C 1297. tekercs), Balassa Bálint levele Koháry Istvánnak (Korpona, 1678. szeptember 30.)

50 ŠABB, AKC, Pars V. N° 5708., (MOL MF C 1064. tekercs), Balassa Bálint levele Koháry Istvánnak (Divény, 1678. október 7.)

51 Uo. N° 5737., Balassa Ádám levele Koháry Istvánnak (Kékkő, 1680. augusztus 3.)

52 ŠABB, AKC, Pars I. N° 302., (MOL MF C 1056. tekercs), Jacob Leslie latin nyelvű levele Koháry Istvánnak (Kassa, 1678. október 17.)

Karl Strassoldo vezérőrnagy egy alkalommal egy 150 fős császári német–magyar lövészalakulat körbezárásáról számolt be, melyet a németlipcsei templomba szorított be tizenegy zászlóalj kuruc. A lövészek eddig bátran kitarítottak, de felmentésükre mégis dragonyosok kiküldését rendelte el a tábornok.⁵³

Aeneas Caprara altábornagy a Dünewald-ezred egyik alezredesének, Welsersheim bárónak bátor haditettéről számolt be a füleki főkapitánynak. A Morvaországából visszatérő kurucok megtámadására kiküldött alezredes rajtaütött egy 350 fős talpasokból álló csapaton, majdnem mindet levágta, csupán harmincan menekültek el. A kurucok négy zászlójának és a gazdag zsákmánynak megszerzésén kívül, fogságba ejtett egy Suhajda nevű kuruc vezetőt is.⁵⁴

Ferdinand Franz de Märfeld ezredes a Szendrő várában tartózkodó szabad század parancsnoka volt. 1678. szeptember 9-én hírül adta Kohárynak, hogy Szendrő környékén 200 moldvai lovas „rebellis” és „néhány” talpas tűnt fel két nappal ez előtt, míg Miskolcra előző nap 100 talpas érkezett. Beszámolt még a parasztság ellenállásáról, és arról, hogy a kurucok miatt megbízható hírt alig lehet kapni.⁵⁵ December 4-én Märfeld az ónodi várparancsnok, Semsey András értesítésére hivatkozva, közölte Koháryval, hogy az egész kuruc hadsereg Miskolcra vonult december 2-án este, majd negyed órával később Ónod előtt is elhaladt, azzal a szándékkal, hogy átkeljen a Tiszán azon a szakaszon, ahol egy évvel ezelőtt átjött. A császári ezredes megerősítette a hírt: a három megvert kuruc hadoszlop tényleg átkelt a folyón.⁵⁶ 1679 augusztusában Märfeld arról értesítette a füleki főkapitányt, hogy a kurucok a Tiszántúlon időznek, kivéve Petneházy Dávid 400 lovasát és 200 gyalogosát, akik tegnapelőtt indultak meg Szikszó és Miskolc tájáról, és most (Mező)Keresztesnél tartózkodnak.⁵⁷

53 Uo. N° 312., Karl Strassoldo levele Koháry Istvánnak (Butz? melletti tábor, 1679. augusztus 7.); a császári gyalogosok bekerítéséről Bezzegh György is beszámolt Koháry Istvánnak (ŠABB, AKC, Pars V. N° 14314., (MOL MF c 1287. tekercs) Bezzegh György levele Koháry Istvánnak, Besztercebánya, 1679. augusztus 7.)

54 MOL P 1992., 1. csomag, 7. tétel, B., (Koháry II. István iratai), Aeneas Caprara latin nyelvű levele Koháry Istvánnak (Tamanyi tábor, 1680. július 2.)

55 ŠABB, AKC, Pars V. N° 4675., (MOL MF C 1000. tekercs), Ferdinand Franz de Märfeld latin nyelvű levele Koháry Istvánnak (Szendrő, 1678. szeptember 9.)

56 ŠABB, AKC, Pars V. N° 6520., (MOL MF C 1087. tekercs), Ferdinand Franz de Märfeld latin nyelvű levele Koháry Istvánnak (Szendrő, 1678. december 4.)

57 ŠABB, AKC, Pars V. N° 14512., (MOL MF C 1288. tekercs), Ferdinand Franz de Märfeld latin nyelvű levele Koháry Istvánnak (Szendrő, 1679. augusztus 30.): „...*Rebelles trans Tibiscum morere videantur, siquidem nudius tertius 200 Pedites, heri autem Bethnehasl cum 400 Equitibus per Sixoviam et Miskotzinum versus Kerestes moliti sunt...*”

A kurucokkal kapcsolatos fontos információk kamarai és közigazgatási tisztviselőktől, de akár polgári személyektől szintén eljutottak Koháry Istvánhoz. Török Ferenc rimaszombati harmincados az 1678 nyarán nagy erővel meginduló kuruc támadásról számolt be leveleiben. Június 30-án azt írta, hogy a Rozsnyón tartózkodó kurucok Szendrő és Putnok irányába szándékoznak előretörni, majd onnan Fülek irányába, hogy a helyőrség katonáit a zászlajuk alá vegyék.⁵⁸ Három nappal később a Habsburg-ellenes felkelők két részre válásáról értesítette Koháry Istvánt, melyből az egyik a Szatmár felé közeledő császári csapatok feltartóztatására igyekszik.⁵⁹ A harmincados július 5-én arról adott tudósítást a füleki főkapitánynak, hogy a rimaszombati bírák Thököly Imréhez mentek követségbe. Levele Putnok sikertelen ostromáról is beszámolt, tudniillik a kurucoknak sikerült rést ütniük a várkapun, de az túl kicsinek bizonyult számukra, és a helyőrség visszaverte őket.⁶⁰ Török Ferenc 1680. október 20-i levele a felkelők ellen vonuló Aeneas Caprara tábornok Rimaszombatra érkezéséről, és a felveendő békeszüneti tárgyalások első jeleiről értesítette Koháryt.⁶¹

Korompai Holló Zsigmond, a Szepesi Kamara tanácsosa (1669–1682) és az Aeneas Caprara tábornok mellé beosztott hadi titkár egy alkalommal⁶² megküldte Kohárynak Nagyszeghy Gábor levelének másolatát, melyben az a kurucok feletti győzelméről számolt be. Nagyszeghy, mint böszörményi főkapitány július 16-án hírt kapott arról, hogy egy nagyobb kuruc csapat kelt át a Tiszán. A Kassai Főkapitányságtól azt a parancsot kapta, hogy keljen át a Hortobágy folyón, és vágja el az útjuk. Még aznap este megtudta, hogy bizonyos kurucok a Püspökladány melletti Eperjeshalmán éjszakáznak. Reggel a böszörményi főkapitány csapdába csalta az éppen elinduló, körülbelül 600 főnyi lázadót. Hatvan végvárít csalétekként eléjük küldött, majd mikor a rebellesek üldözni kezdték embereit, Nagyszeghy a többivel hátra kapta a kurucokat, és egy mérföldön keresztül üzte őket.⁶³

58 ŠABB, AKC, Pars V. N° 12420., (MOL MF C 1275. tekercs), Török Ferenc levele Koháry Istvánnak (Rimaszombat, 1678. június 30.)

59 Uo. N° 12421., Török Ferenc levele Koháry Istvánnak (Rimaszombat, 1678. július 3.)

60 Uo. N° 12419., Török Ferenc levele Koháry Istvánnak (Rimaszombat, 1678. július 5.)

61 Uo. N° 12441., Török Ferenc levele Koháry Istvánnak (Rimaszombat, 1680. október 20.)

62 ŠABB, AKC, Pars V. N° 12574., (MOL MF C 1276. tekercs), Korompai Holló Zsigmond levele Koháry Istvánnak (Dacsolámi katonai tábor, 1680. augusztus 7.)

63 Uo. N° 12574. melléklete, Nagyszeghy Gábor Korompai Holló Zsigmondnak írt levelének másolata (Böszörmény, 1680. július 18.): „...*Die 16 hujus recte advenit rumor, quod multi Rebellion Tybiscum ad has Partes trajecissent, qua ratione etiam Cassoviensi huc citavi, et versus fluvium Hortobágy perexi, Eadem nocte rescivi, quod non procul esset a Pago, quare me posui ad montem Eperjes Halma sic vocato, & diem expectavi, interim non procul a nobis*

Holló a Thököly Imrével folytatott fegyverszüneti tárgyalásokról is szinte napra pontosan tájékoztatta Koháry Istvánt. Október 19-i levelében először kétségeinek adott hangot: „...*mostan magas hallgatásban vannak a dolgok, mely alatt vagy nagy jó, avagy pedig extremum malum gyulladoz...*”⁶⁴ Korompai Holló Zsigmond november 10-én még mindig kétségeinek adott hangot a fegyverszünettel kapcsolatban⁶⁵, majd december 4-én örömmel számolt be a füleki főkapitánynak: „...*mi a kassai lakást megkedveltük, vígan mulatjuk Armistitium idejét, várván kívánt békességnek olajfaágát...Ellenkező rész [ti. a kurucok] tűrhető képpen accommodálja magát, de nem csuda, mivel farkas szelidítéséhez idő kívántatik...*”⁶⁶ December 15-én a kurucok hallgatásáról számolt be, és hogy a tiszántúli részek császári katonáinak kifizetésére Karácsony második napján Caprara tábornokkal együtt meg fognak indulni.⁶⁷

Bezzegh György pénzügyi tanácsos, nógrádi jegyző és később Zólyom vármege alispánja 1678 októberében a bányavárosok kurucok általi megszállásáról számolt be Kohárynak, jelentve, hogy egyedül Besztercebánya áll még. Egész családjával ide menekült családi birtokáról Osztrokáról a kuruc veszedelem miatt.⁶⁸ A németlipcsei templomba beszorított 150 fős császári–magyar lövészeugység kurucok általi ostromáról is értesítette Koháry Istvánt.⁶⁹ 1680. január végén pedig arról írt, hogy Thököly 3500 fős seregével a pelsőci német helyőrség ellen vonult fel.⁷⁰

A Szádváron lakó Terbóts István értékes és színesen ecsetelt információkkal látta el Koháry Istvánt az 1678. augusztus–szeptember között Szádvár, Szendrő és

vidimus unam Cohortem per Campum pergere, & immediate Sexaginta Equites demandavi, ut eosdem invadant, ego cum reliquis secundabam...”

64 Uo. N° 12578., Korompai Holló Zsigmond levele Koháry Istvánnak (Abafalva, 1680. október 19.)

65 Uo. N° 12577., Korompai Holló Zsigmond levele Koháry Istvánnak (Jolsva, 1680. november 10.)

66 Uo. N° 12581., Korompai Holló Zsigmond levele Koháry Istvánnak (Kassa, 1680. december 4.)

67 Uo. N° 12576., Korompai Holló Zsigmond levele Koháry Istvánnak (Kassa, 1680. december 15.)

68 ŠABB, AKC, Pars V. N° 7045., (MOL MF C 1123. tekercs), Bezzegh György levele Koháry Istvánnak (Besztercebánya, 1678. október 12.)

69 ŠABB, AKC, Pars V. N° 14314., (MOL MF C 1287. tekercs), Bezzegh György levele Koháry Istvánnak (Besztercebánya, 1679. augusztus 7.). a császári gyalogosok bekerítéséről Karl Strassoldo is beszámolt Koháry Istvánnak (ŠABB, AKC, Pars V. N° 312., (MOL MF C 1056. tekercs), Karl Strassoldo levele Koháry Istvánnak (Butz? melletti tábor, 1679. augusztus 7.)

70 ŠABB, AKC, Pars V. N° 7035., (MOL MF C 1123. tekercs), Bezzegh György levele Koháry Istvánnak (Garam?, 1680. január 30.)

Tornavár körüli kuruc–császári harcok lefolyásáról, a Gömör vármegyébe betelepített lázadók mozgásáról, életéről, terveiről, sikereiről, kudarcairól.⁷¹

Gróf Csáky István, Szepes vármegye főispánja 1678. december 14-én kelt levelében arról adott hírt Koháry Istvánnak, hogy Wesselényi Pál Szatmár várát ostromolta, majd hirtelen Nagybánya alá vonul és elfoglalta azt. A főúr kiemelte, hogy mindez az érvényes fegyverszünet ellenére történt, tehát a kurucok megszegették szavukat, holott Leslie tábornok betartotta azt a maga részéről, amit azzal is kimutatótt, hogy öt lázadó foglyot elengedett.⁷² Egy évvel később Csáky félelmének adott hangot, mikor ezeket a sorokat írta Kohárynak: „...*Nem tudom, mire mehetünk. A magyar atyafiak dolga és kívánsága oly súlyos, hogy lehetetlennek látszik, ha alább nem szállana...széltében járnak most is a tizenhárom vármegyét...*”⁷³

Krasznahorka várának birtokosa, Andrassy Miklós 1677. június 29-én a kuruc kóborlók megfékezéséről írt: Borsi községet a talpasok feldúlták, mire Báthory Zsófia emberei kiszaladtak utánuk, és sokat levágtak belőlük. Ő maga is rátámadt a Sáros megyében csellengő kurucokra, szintén sokat megölt belőlük, kilencet pedig megfogott, és Eperjesre kísértetett.⁷⁴ Andrassy nem sokkal később egy Csicsván lakó ismerőse levélkivonatait küldte el Kohárynak. Ez a személy hírt adott arról, hogy 400 kuruc talpas és 60 lovas felprédálta Homonnát. A lázadók teljesen felégették az egész várost, közte egy kolostort is, számos foglyot ejtettek, majd a kastély ostromának kezdtek neki, de sikertelen maradt a próbálkozásuk, három szekérnyi halottat vittek el, hét szekérnyi meg a falak alatt maradt. Barkóczy Ferenc 30 végvári lovassal odament a homonnai kastély felmentésére, de már csak a 60 kuruc lovassal akaszkozhatott össze, akiket megfutamított ugyan, de a városi foglyokból egyet sem tudott megszabadítani. A kurucok emellett nagyarányú sarcoltatásba kezdtek: tehetősebb jobbágyembereket fogtak el, és addig nem eresztették el őket, még aratni sem, míg a pénzt ki nem fizették. Bizonyos városok sem kerültek el a sarcoltatást, például Varannóra 3000 tallért vetettek ki a lázadók.⁷⁵

71 MOL P 1992, 1. csomag, 7. tétel, B., (Koháry II. István iratai), Terbóts István levelei Koháry Istvánnak (Szádvár, 1678. augusztus 1., augusztus 9., augusztus 19., augusztus 24., szeptember 13., szeptember 18.)

72 ŠABB, AKC, Pars V. N° 12542., (MOL MF C 1275. tekercs), Csáky István levele Koháry Istvánnak (Szepesvár, 1678. december 14.)

73 ŠABB, AKC, Pars I. N° 556., (MOL MF C 1135. tekercs), ismeretlen személy levele Koháry Istvánnak (Szepesvár, 1679. június 26.)

74 ŠABB, AKC, Pars I. N° 287., (MOL MF C 1056. tekercs), Andrassy Miklós levele Koháry Istvánnak (Krasznahorka, 1677. június 29.)

75 ŠABB, AKC, Pars V. N° 16112. melléklete (MOL MF C 1298. tekercs), Andrassy Miklós által küldött levélkivonatok (Csicsva, 1677. július 13. és július 22.)

Andrássy Wolfgang Frederik Cobb rendeletéről is írt Koháry Istvánnak: a kurucoknak szigorúan tilos szállást adni, aki egy kurucot megöl, és ezt igazolni is tudja, az egy aranyat kap, aki rebellis pedig otthagyja a lázadó tábor, és eljövetele előtt megöli egy társát, az a császáriaktól kegyelmet, földet és azonnali szolgálatba vételt kap jutalmul. A lázadók Szihalom és a Tisza környékén táboroznak, készülnek átmenni az alföldi részekbe, de ettől függetlenül Kassa közvetlen környékét állandó rajtaütésekkel veszélyeztetik, és bár a várórség többször megpróbálta elkergetésüket, rendre kudarcot vallottak vele.⁷⁶ Andrássy kicsivel később tudtára adta a füleki főkapitánynak, hogy Sobieski János lengyel király ugyan a török elleni háború után elengedte a hadait, de azt nem tiltotta meg nekik, hogy jó pénzért és zsoldért a kurucok szolgálatába álljanak, és állítólag Moszczyński, a 13 szepességi elzálogosított város lengyel kormányzója és Lubló várának alkaptánya is 12 ezer katonával rendelkezik, akik már csak arra várnak, hogy parancsadás után átlépjék a határt.⁷⁷ Andrássy az 1678. évi őszi kuruc támadás idején beköltözött Eperjesre, és egyik Koháryhoz írt levelében arról számolt be, hogy húsz lovas rebellis odalovagolt a vár alatti patakban mosó asszonyokhoz, és azon vizesen minden ruhájukat elvitték. Senki nem üldözte őket, ám a vásznak megszerzése után visszatérő lázadók elhajtották a város szarvasmarháit is, és a várvédők közül ez alkalommal többen kirontottak, de az állatok visszaszerzését a kurucok megakadályozták.⁷⁸ Andrássy egy másik levelében így fogalmazta meg aggályait a lázadók sikereinek láttán: „...a híreket, hogy Kegyelmednek megírhattam, bizony, lehetetlen, mert minden Isten adta nap újabbak és veszedelmesebbek, kiktől csak Isten ő szent Felsége oltalmazhat meg, [hiszen] akár egy-, akár másfelől csak veszendő félben vagyunk...”⁷⁹

Andrássy Péter egyik levelében azt írta meg Koháry Istvánnak, hogy a Putnokon szolgáló magyar lovas végvári katonák beszállásolták magukat Rozsnyóra, és mulatozni kezdtek. Az óvatlanná vált végváriakat a kurucok lovas előőrsei megtámadták, akiket ugyan először vissza tudtak verni, de amikor az ellenséges talpasok is megérkeztek, eldőlt a harc, és a putnokiaknak el kellett hagyniuk a mezővárost. Őt végvári halt meg, a kurucokból kettő, és mindkét oldalon sok volt a se-

76 Uo. N° 16110. melléklete, Andrássy Miklós levele Koháry Istvánnak (Krasznahorka, 1677. július 25.)

77 Uo. N° 16110., Andrássy Miklós levele Koháry Istvánnak (Krasznahorka, 1677. július 28.)

78 ŠABB, AKC, Pars V. N° 12629., (MOL MF C 1276. tekercs), Andrássy Miklós levele Koháry Istvánnak (Eperjes, 1678. szeptember 12.) A rajtaütésről így ír Andrássy: „...itt még csak a kapun ki sem mehet az ember bátorságosan, az mint ezen az órában is, éppen a kapunál volt mintegy 20 lovas kuruc, és aminemű vásznat fejezítettek asszonyemberek, azt felszedvén, elvitték, senki sem ment utánuk...”

79 Uo. N° 12609., Andrássy Miklós levele Koháry Istvánnak (Krasznahorka, 1678. augusztus 6.)

besült.⁸⁰ Ugyanő november 4-én kelt levelében a közelgő fegyverszüneti tárgyalások kimeneteléről és eredményéről vélekedett szkeptikusan, miután a to-kaji harmincadossal beszélgetett, aki Thököly táborából jött, mint Sebestyéni püs-pök embere: „...egy kiskorig léssen armistitium...”⁸¹

Láng Jánosnak Kassáról, 1678. december 6-án írt leveléből arról nyerhetett ér-tesülést Koháry István, hogy a kurucok megszegték a fegyverszünetet: „...a kuru-coknak armistitiumját Ófelsége hadaival halljuk, de nem experiáljuk, mert egyébaránt, mint azelőtt, kóborlanak és fogdossák az embereket...” Pédát is emlí-tett Láng: Báthory Zsófia 500 fős bandériumát, mely Sárospatakról Makovica felé tartott, és a fejedelemasszony összes javaival és 300 hordó borral megrakott sze-kérozslopot kísérte, a rebellisek megtámadták és teljesen szétverték. Zrínyi Jánost, Kazinczy Pétert és más nemeseket fogságba ejtettek, a zsákmányolt értékeket pe-dig a kurucok Gálszécsben bocsátották kótyavetyére.⁸²

Kurucokról szóló hírek tudósítására egyházi személyek is tollat ragadhattak. Pé-ldául Fodor István kassai plébános a várban kialakult inséges helyzetről írt a füleki fő-kapitánynak. Élelem alig állt rendelkezésre, hiszen a falakon kívülre kimozdulni szinte lehetetlenség volt, mert bárhonnan támadás érhetne a kimerészkedőket, és mi-vel Pálffy Károly a várórség javát elvitte magával a császári táborba, a portyázó ku-rucok üldözésére sem lehetett semmiféle erőt koncentrálni, és így az a három kuruc is szabadon elvágthatott, akik a vár alatt legelő lovakat ragadták el.⁸³

Michaelangelo Jacquemod a kamarai kezelés alá helyezett murányi uradalom provizora 1678. július közepéről kelt két levelében Bakos Gáspár és Wesselényi Pál mozgásáról és szándékáról szolgáltatott hírt: a két vezető kisebb-nagyobb csa-patai fosztogatják Jolsva és Murány környékét, sőt Jacquemod úgy értesült, hogy Fülek megszerzésére is szeretnének kísérletet tenni.⁸⁴ Két héttel később arról írt, hogy 200 lázadó tört be Liptóba, és hogy ez ismét meg ne történjen, császári kato-naságot vezényeltek oda.⁸⁵ Augusztus 3-án az Eperjes alá érkező kuruc seregről juttatott el információt, mellékelve hozzá Ferencsik István jolsvai lakos jelentését, aki megjárta a lázadók táborát.⁸⁶ Augusztus 12-én kelt levelének tartalma szerint

80 Uo. N° 12632., Andrassy Péter levele Koháry Istvánnak (Krasznahorka, 1680. július 13.)

81 Uo. N° 12611., Andrassy Péter levele Koháry Istvánnak (Krasznahorka, 1680. november 4.)

82 Uo. N° 12566., Láng János levele Koháry Istvánnak (Kassa, 1678. december 6.)

83 ŠABB, AKC, Pars V. N° 15812., (MOL MF C 1296. tekercs), Fodor István plébános levele Koháry Istvánnak (Kassa, 1677. augusztus 13.)

84 ŠABB, AKC, Pars I. N° 290–291., (MOL MF C 1056. tekercs), Michaelangelo Jacquemod le-velei Koháry Istvánnak (Murány, 1678. július 15. és július 16.)

85 Uo. N° 293., Michaelangelo Jacquemod levele Koháry Istvánnak (Murány, 1678. július 31.)

86 Uo. N° 294., Michaelangelo Jacquemod levele Koháry Istvánnak (Murány, 1678. augusztus 3.)

míg Teleki Mihály még Eperjes alatt táborozik, addig Thököly Imre és katonái („perduelles”) átkeltek a késmárki szoroson. Hozzájuk igyekeznek Harsányi György 500 emberével (lovasok és gyalogosok vegyesen), akik aznap Dobsina mezővárosban éjszakáztak.⁸⁷ Szeptember 17-én értesítette a főkapitányt, hogy a kurucok Rozsnyónál táboroztak le, innen indult el Rácz Ádám és Detiri Mihály vezetésével egy 300 fős, főleg lovasokból álló egység, hogy a Jolsva körüli helyzetet felderítse, hogy majd annak ismeretében tervet tudjanak készíteni a murányi vár és az uradalom megszerzésére.⁸⁸ Szeptember 23-i levelében a lázadók egyre merészebb portyázásáról tájékoztatta Koháry Istvánt: a fentebb említett két kuruc tiszt hat másik társával, többek között Bakos alhadnaggal és Deák Jánossal összefogva, 500 kurucal végignyargalták Liptót, és éppen Breznóbánya elfoglalását tervezik a hegy-szorosokon átkelve; Thököly Imre és a francia segédcsoportok vezére, Cristoph d' Alendy de Boham ezredes, megérkezett Árvába.⁸⁹ Október 11-én pedig arról adott hírt, hogy Breznóbánya környékét a felkelők tényleg felégették, amit egy napon keresztül a saját szemével is láthatott Murányból, ugyanakkor örömét fejezte ki, hogy a Georg Stephan Wrbna altábornagy által vezetett császári csapatok megjelentek Liptó vármegyében, hogy a kurucokat kiverjék.⁹⁰

Koháry István a családjától is kapott híreket a kurucokról. Az öccse, Koháry Farkas 1675 őszén vendégségben volt Eszterházy Pálnál, és az egyik vacsora alkalmával hallotta meg a bányavidéki főkapitány bosszús megjegyzését, ugyanis a Strassoldo tábornok megsegítésére kiküldött Bélteky Pál önhatalmúlag rekvirált szekereket Rimaszombaton a kurucok elleni hadba vonuláshoz.⁹¹ Koháry Farkas szintén a bányavidéki főkapitánynál tartózkodott 1678. július közepén, és a bátyját a következőképpen informálta arról, hogy a körülötte levő emberek mennyire leértékelik a kurucok erejét: „...*az mi az híreket concernálja, itt nem igen fölötte app-*

90 Uo. N° 295., Michaelangelo Jacquemod levele Koháry Istvánnak (Murány, 1678. augusztus 12.)

88 ŠABB, AKC, Pars IV. N° 7322., (MOL MF C 988. tekercs) Michaelangelo Jacquemod levele Koháry Istvánnak (Murány, 1678. szeptember 17.)

89 Uo. N° 7325., Michaelangelo Jacquemod levele Koháry Istvánnak (Murány, 1678. szeptember 23.)

90 Uo. N° 7324., Michaelangelo Jacquemod levele Koháry Istvánnak (Murány, 1678. október 11.): „...*hostis Suam Excursionem ad Briznam usque exerit Incendium Ejusdem abhinc ingens visum est hesterna nocte, ubi nam illud factum, et quomodo nulla adhuc cocta notitia, an Circa Briznam, an vero ulterius. Excellentissimus Dominus Generalis a Würbna defacto in Comitatu Liptoviensi est cum Armada Suae Majestatis Sacratissimae spero hostes eius advenientia dispulsuros...*”

91 ŠABB, AKC, Pars IV. N° 1538., (MOL MF C 772. tekercs), Koháry Farkas levele Koháry Istvánnak (Rajka, 1675. október 14.)

rehendálják, sőt azt mondják, hogy csak tetvez a kuruc, mert avval Magyarországot meg nem veszi, hogy Tornát, Putnokot, Diósgyőrt az megvette vagy inkább feladták neki... ”⁹² 1678. október 18-án „*elől tűz, hátul víz*” kijelentéssel összegezte levelét, mivel a kurucok sikert sikerre halmoznak (most például Korpona átadása van folyamatban), míg a császári tábornokok csak hallgatnak.⁹³ Koháry Farkas két nappal később jelezte bátyjának, hogy Thököly Imre a behódolt Korponára helyőrséget küldött, de még nem utazott oda, illetve hírül adta Saskő elesését is.⁹⁴ Október 30-án kelt levelében arról számolt be bátyjának, hogy Bozók alatt másfél napig állomásoztak a kurucok, élelmiszer-vermeket ástak fel, de amikor levelük érkezett, hogy katonaság vonul ellenük, azonnal felkerekedtek, és Zólyom felé indultak, csak a betegeket hagyták a helységben. A Bozókban maradtak lovaira szemet vetettek a csábrági várba küldött füleki hajdúk, de Koháry Farkas mégsem engedte ki őket, mert veszélytől tartott.⁹⁵ 1680. június 28-án az északnyugati országrészben és Morvaországban zajló felkelésekről szóló híreket adta bátyja tudtára.⁹⁶ Augusztus 14-én Koháry Farkas először a felvidéki hadi állapotokról írt: „...*a kurucok Bajnóc táján csavarganak, az mint hogy bizonyos is, mert Privigye városát újabban felverték. Caprara generális Szentkereszt felé, a Garam mellett tegnap nyomakodott a Cavallériával...*”. Levele másik részében egy Rábaközben kitört zavargás leveréséről írt: „...*Itt valóságosan beszélnek, a rábaközieket is feltámadtak, de az Öfölsége hadai ott is ököket erősen castigálják már, sőt itt mint hallom, egynehány falut elégett az Öfölsége népe...*”⁹⁷ Négy nappal későbbi üzenetében Thököly Imre sikereiről számolt be: a kurucok Nagyszombatig törtek előre, Trencsén elővárosait és Tótvihelyt felprédálták, majd a Caraffa-ezred négy századán ütöttek rajta Csejte mellett. Az éjszakai szálláson levő császári katonák szinte teljesen megsemmisültek. Koháry Farkas beszámolt még bátyjának Giovanni Battista Doria fogságba eséséről, a rábaközi lázadók megfékezéséről, továbbá arról, hogy Caprara tábornok Bajmóc táján állomásozik.⁹⁸

92 ŠABB, AKC, Pars I. N° 976., (MOL MF C 1058. tekercs), Koháry Farkas levele Koháry Istvánnak (Rajka, 1678. július 16.)

93 ŠABB, AKC, Pars I. N° 304., (MOL MF C 1056. tekercs), Koháry Farkas levele Koháry Istvánnak (Csábrág, 1678. október 18.)

94 Uo. N° 298., Koháry Farkas levele Koháry Istvánnak (Csábrág, 1678. október 20.)

95 Uo. N° 309., Koháry Farkas levele Koháry Istvánnak (Csábrág, 1678. október 30.)

96 ŠABB, AKC, Pars IV. N° 1605., (MOL MF C 773. tekercs), Koháry Farkas levele Koháry Istvánnak (Csábrág, 1680. június 28.)

97 Uo. N° 1622., Koháry Farkas levele Koháry Istvánnak (Selmecbánya, 1680. augusztus 14.)

98 Uo. N° 1623., Koháry Farkas levele Koháry Istvánnak (Selmecbánya, 1680. augusztus 18.)

Koháry István másik öccse, Imre, az 1670-es évek elején Eszterházy Pál udvartartásába tartozott. Ő is számtalan értékes információval látta el István bátyját, közvetlen hírforrásnak bizonyult a bányavidéki főkapitány felsőbb vezetésének környezetéből, és sokszor előbb értesítette a rendeletekről, mint azok hivatalos postával megérkeztek volna. 1672. szeptember 16-án, a bujdosók első támadásának idején, arról írt Fülekre, hogy Eszterházy Pál hadaival elindult Lévára, hogy ott egyesüljön 2000 császári katonával. Levelében kitért a bécsi udvar magyarok iránti bizalmatlanságára is: „...nem akarják a magyari sok pártütési végett adhibeálni, ezen rebelliónak lecsendesítésére az vármegyéket is nem ültetik fel...”, sőt Csáky Pál letartóztatásáról is tudósított.⁹⁹ 1673. március 30-án írt levelében azt közölte Koháry Istvánnal, hogy hamarosan parancsot fog kapni Eszterházy Páltól, hogy a várórséggel ki kell vonulnia a lázadók ellen.¹⁰⁰

Koháry István édesanyja Balassa Judit 1678. szeptember 25-én megírta fiának, hogy be kellett költöznie Nagyszombatra, mivel a kurucok Trencsén megye feldúlása után visszafordulva, Hontba törtek be.¹⁰¹ 1679. november 18-án pedig arról adott hírt Kohárynak, hogy Thököly Imre néhány száz katonájával Gyöngyösön tartózkodik.¹⁰² 1680. február 11-én a Rozsnyón táborozó kurucokról, és a veszteségük után Jolsvára visszahúzódó császáriakról írt levelében.¹⁰³

Barkóczy György sógora volt Koháry Istvánnak, mivel a húgát, Koháry Juditot vette el feleségül. A házaspár Munkács közelében élt, abban az országrészben, ahonnan minden Habsburg-ellenes felkelés is kitört a XVII. században, információik tehát szinte első kézből származtak. Koháry Judit 1673. február 15-én a „pártosok berzenkedéséről” írt, mivelhogy a törökök segélycsapatokat ígértek nekik, ám a szatmári végváriak megfékeztek őket.¹⁰⁴ Barkóczy György pedig így tudósította sógorát a kurucok viselkedéséről: „...az mi pedig az ide való híreknek állapotját illeti, ezek mixtim forognak, hol jól és hol rosszul folynak, mert sok helyeken az alsó táborban levő atyafiak sok károkat, dúlásokat és praedálásokat cselekesznek, sok böcsületes

99 ŠABB, AKC, Pars IV. N° 1482., (MOL MF C 772. tekercs), Koháry Imre levele Koháry Istvánnak (Zólyom, 1672. szeptember 16.)

100 Uo. N° 1489., Koháry Imre levele Koháry Istvánnak (ismeretlen helyről, 1673. március 30.)

101 Uo. N° 1579., Balassa Judit levele Koháry Istvánnak (Nagyszombat, 1678. szeptember 25.)

102 Uo. N° 1594., Balassa Judit levele Koháry Istvánnak (Szitnya, 1679. november 18.)

103 ŠABB, AKC, Pars IV. N° 2311., (MOL MF C 778. tekercs), Balassa Judit levele Koháry Istvánnak (Szitnya, 1680. február 11.)

104 ŠABB, AKC, Pars IV. N° 1486., (MOL MF C 772. tekercs), Koháry Judit levele Koháry Istvánnak (Munkács, 1673. február 15.)

*embereket elfogván, megsarcoltatnak, és im csak nemrégen is, az hogy alja városokban egynehányat felvervén, tűzzel való felégetést is elkövettenek...*¹⁰⁵

Koháry István jelentései, hírszerzése

A hírek továbbítását Koháry Istvántól is elvárták. 1675-ben Eszterházy Pálon keresztül arra kapott Koháry István utasítást az Udvari Haditanácstól, hogy az egyre inkább aktivizálódó kurucok miatt nehéz helyzetbe kerülő felső-magyarországi várak kapitányaival, különösen pedig Georg Wilhelm Schöningh-gel, a szendrői német csapatok ezredesével folytatott hivatali levelezését tegye sűrűbbé, alakítson ki egy jól működő információs hálót, melynek egyik elsődleges célja, hogy közös kooperáció keretében szükség esetén csapatokkal is a szendreiek segítségére siethessen.¹⁰⁶

Eszterházy Pál bányavidéki főkapitány, mint közvetlen felettese szintén több alkalommal kérte Koháry Istvánt hírközlésre: 1680 augusztusában a császári és a kuruc csapatok hollétéről kívánt azonnali információt: „...*mind az két fél mostanában mely tájon vagyon, genuine siettesen tudósítani felőle Kegyelmed...*”¹⁰⁷ Māskor a Fülel felé közeledő török–thökölyánus had Rimaszombat környékén való viselkedéséről számoltatott be vele, és kérte, „...*kegyelmed azért az ott való dolgokról éjjel-nappal tudósítson...*”¹⁰⁸

105 ŠABB, AKC, Pars V. N° 15998., (MOL MF C 1297. tekeracs), Barkóczy György levele Koháry Istvánnak (Komlós, 1674. június 13.)

106 MOL P 125 N° 8707., (MOL MF 4731. tekeracs), az Udvari Haditanács utasítása Eszterházy Pálnak (Bécs, 1675. augusztus 30.): „...*Meminerit porro Illustrissima Dominatio Vestra tot priorum mandatorum tum ab ipsamet Sua Caesarea Regiaque Majestate, tum ex Consilio Bellico emanatorum, de auxilio nimirum et assistentia per confinariarios sui Generalatus maxime Fülekiensibus utpote partibus Regni Superioribus viciniore Zendroviensibus et Putnokiensibus contra Rebelles data occasione praestanda, nec non de mutua eum in finem correspondentia officialium signanter vero praetacti Supremi Capitanei Fülekiensis cum Supremo vigiliarum Praefecto a Schöning pro tempore Commendante Zendroviensi et proximorum Praesidorum colenda... Idcirco Illustrissima Dominatio Vestra dicta mandata imposterum per ipsos melius observari riteque exequi curare, ac praesertum saepefato Supremo Capitaneo Fülekiensi serio imponere noverit, ut cum memorato Commendante Zendroviensi citra ulteriorem tergiversationem fideliter respondeat, et ad reprimendos rebellium conatus pro re nata Eidem coniunctis viribus assistat...*”

107 ŠABB, AKC, Pars IV. N° 1620., (MOL MF C 773. tekeracs), Eszterházy Pál levele Koháry Istvánnak (Sempte, 1680. augusztus 10.)

108 ŠABB, AKC, Pars V. N° 14167., (MOL MF C 1286. tekeracs), Eszterházy Pál levele Koháry Istvánnak (Bécs, 1682. augusztus 27.)

Bercsényi Miklós főkapitány-helyettes szintén elvárta Kohárytól a hírek továbbítását: „...*A rebellis atyafiaknak mi itten semmi híreket nem halljuk. Gondolja-e Kegyelmed, hogy a cserebogarakkal még egyszer feltámadnak? Azért ha Kegyelmednek oly hamar feljövetele nem lenne, mi hírei vagynak Kegyelmeteknek felőlük, kérem, tudósítson...*”¹⁰⁹

Jacob Leslie tábornok, a felső-magyarországi hadak parancsnoka 1678 októberében felszólította Koháry Istvánt, hogy a hírekről feltétlen tájékoztassa.¹¹⁰ Mikor pedig köszvényes fájdalmai kezelése miatt Stubnyafüredőre vonult, elvárta a füleki főkapitánytól, hogy a lázadók szándékáról, tetteiről szóló tudósításokat oda továbbítsa számára.¹¹¹

Carlo Strassoldo tábornok szintén az ő híradására számított a kurucok 1680-ban megújuló támadása idején. Mivel tudomást szerzett arról, hogy Thököly a kurucaival átkelt a Tiszán, és Felső-Magyarország felé vonul, azonnali és állandó információ eljuttatását kérte Koháry Istvántól, hogy a lázadók betörését megghiúsítva, éberrel vigyázhasson a bányavárosokra, és eredményesen tudja megvédeni azokat.¹¹²

A Füleket környező végvárak parancsnokai is kértek fontos információkat Koháry Istvántól. Csáky Pál lévai főkapitány a Fülektől keletre történő, kurucok által okozott eseményekről kívánt tájékozódni, ezért kérte Koháryt, hogy „...*ne nehezteljen írásával tudósítani a hírekről, hadd tudhassak én is írni Generális Uraimnak...*”¹¹³. Balassa Bálint korponai főkapitány hasonlóképpen arra kérte a füleki főkapitányt, írja meg neki, „...*a mi armadánk merre vagyon...*”¹¹⁴

109 ŠABB, AKC, Pars V. N° 6552., (MOL MF C 1118. tekercs), Bercsényi Miklós levele Koháry Istvánnak (Nagyszombat, 1673. április 10.) és Uo. N° 6550., Bercsényi Miklós levele Koháry Istvánnak (Rajka, 1673. február 8.)

110 ŠABB, AKC, Pars I. N° 300., (MOL MF C 1056. tekercs), Jacob Leslie tábornok latin nyelvű levele Koháry Istvánnak (Kassa, 1678. október 14.)

111 ŠABB, AKC, Pars V. N° 16879., (MOL MF C 1302. tekercs), Jacob Leslie tábornok latin nyelvű levele Koháry Istvánnak (Korpona, 1679. december 30.)

112 ŠABB, AKC, Pars V. N° 12633., (MOL MF C 1276. tekercs), Carlo Strassoldo levele Koháry Istvánnak (Selmechbánya, 1680. április 2.): „...*Comitem Teckeli cum rebellibus transysse flumen Tibisco, et ipsemet mihi committit bene invigilare istis montanis urbibus, ne invase sint ab inimicis, quando vellent foedus fungere; proinde rogo Suam Dominationem Illustrissimam ut mihi faveat continuo scribere, circa quod occurrit de illis, ut possim ego melius, et vigilans esse, et praevenire illorum adventum...*”

113 ŠABB, AKC, Pars V. N° 12599., (MOL MF C 1276. tekercs), Csáky Pál levele Koháry Istvánnak (Léva, 1678. július 5.)

114 ŠABB, AKC, Pars V. N° 15944., (MOL MF C 1297. tekercs), Balassa Bálint levele Koháry Istvánnak (Korpona, 1678. szeptember 30.)

Ferdinand Franz von Märfeld, a Szendrőbe rendelt szabad század kapitánya több alkalommal is kérte Koháry Istvánt, hogy a fontos híreket juttassa el hozzá.¹¹⁵

Koháry családtagjai szintén értesüléseket vártak tőle a kurucokkal kapcsolatban. Öccse, Koháry Farkas ezekkel a sorokkal fordult hozzá: „...*ha valami olyas kuruc hírei volnának Kegyelmednek, akik erre felé nyomakodnának, és tartani kellene tőlük, kérem Kegyelmedet, ne nehezteljen tudósítani...*”, hogy a csábrági vár védelmi intézkedéseit a kellő időben elkezdhesse.¹¹⁶ Édesanyja, Balassa Judit egy alkalommal, hogy anyai aggodalma elmúljon, arra kérte fiát, hogy adjon híreket magáról, mert olyan információk jutottak el hozzá, hogy a kurucok fogságába esett és megölték.¹¹⁷

Olyan eset is előfordult, hogy Eszterházy Pál megkérte Koháryt, hogy más végvárakba is továbbítsa az őtőle kapott híreket, például egy Kékkőre küldendő üzenet esetében.¹¹⁸ Barkóczy Ferenc egy alkalommal azzal a kéréssel fordult a füléki főkapitányhoz, hogy vállalja át tőle a bányavárosokról szóló hírek postázását, amellyel a felső-magyarországi főkapitányt kell értesítenie, ha az akadályoztatva lenne átvételükben.¹¹⁹

Feladatának megfelelően Koháry István a tudomására jutott kurucokról szóló híreket és fontosabb információkat azonnal eljuttatta Eszterházy Pálnak. 1678. július 10-én arról írt neki, hogy Teleky Mihály kuruc hada Putnok alól Ónod felé indult meg.¹²⁰ Kilenc nappal később ismét a Teleky Mihály vezette kurucok támadásáról írt: a lázadók serege, Ónod felé menet, Diósgyőrt elfoglalta, száz embert a várvédők közül a maga oldalára állított, a várat pedig teljesen felégettette a „föld népével”. Ezután Ónodot is elfoglalta július 16-án, majd Szerencs ostromához kez-

115 ŠABB, AKC, Pars V. N° 6520., (MOL MF C 1087. tekercs), Ferdinand Franz de Märfeld levele Koháry Istvánnak (Szendrő, 1678. december 4.): „...*Coeterum officiosissime rogo, dignetur me de quibusvis occurrentys certiore reddere, et acclusas Suae Excellentiae sonantes sibi optimis modis habere recommendatas...*”; ŠABB, AKC, Pars V. N° 12448., (MOL MF C 1275. tekercs), Ferdinand Franz de Märfeld levele Koháry Istvánnak (Szendrő, 1678. október 30.)

116 ŠABB, AKC, Pars IV. N° 1595., (MOL MF C 211. tekercs), Koháry Farkas levele Koháry Istvánnak (Csábrág, 1679. december 14.)

117 Uo. N° 1597., Balassa Judit levele Koháry Istvánnak (Szitnya, 1680. február 17.)

118 ŠABB, AKC, Pars V. N° 14179., (MOL MF C 1286. tekercs), Eszterházy Pál levele Koháry Istvánnak (Sempte, 1680. szeptember 28.)

119 ŠABB, AKC, Pars I. N° 557., (MOL MF C 1135. tekercs), Barkóczy Ferenc levele Koháry Istvánnak (Kassa, 1680. március 2.)

120 *Merényi*, 1903. 76. p., X. levél (Fülel, 1678. július 10.)

dett. Koháry megírta azt is, hogy Géczy Zsigmond, Wesselényi László bizalmi embere, kuruc előkelő, akinek Osgyánban birtoka volt, „...*az elmúlt napokban parasztköntösben, osgyáni porkolábjának és ispánjának practicájuk által, tizenkét napiglan volt s lappangott az osgyáni kastélyban feleségénél...*” Koháry elfogatta a két kastélybeli tisztviselőt, és német tisztek előtt kivallatta őket, majd kisebb várőrséggel ellátva a váracskát, a benne levő tarackokat elhozatta.¹²¹ Július 23-án azt jelentette Koháry a felettesének, hogy Szerencs várát Teleki Mihály hadai birtokba vették, de nem ostrommal, hanem a várvédők önként feladták, sőt a 75 német és 30 magyar katonából álló helyőrség is melléjük állt. A kurucok most Tokaj birtokbavételére törekszenek, távolabbi terveik között pedig vagy Kálló és Böszörmény vagy Kassa megszerzése szerepel. A kurucok harci kedvét felettese előtt a kapott jelentések alapján kiválónak ítélte Koháry, amit az is növelt, hogy amerre elhaladtak, sokan csatlakoztak hozzájuk, és Erdélyből is segélyhadak érkezését várták, akiket a francia király által felajánlott pénzből fogadtak fel.¹²² A füleki főkapitány július 26-i levele arról értesítette Eszterházy Pált, hogy a kurucok Tokaj ostromával felhagytak¹²³, augusztus 11-én pedig Eperjes várának vívását adta hírül.¹²⁴ Szeptember 16-án Koháry értesítette felettesét, hogy, Thököly Imre a francia és a lengyel segélycsapatokkal Rozsnyóról a Szepeesség felé tart, s azokat a vármegyéket, melyek „*nem insurgálnak mellette*”, sarcra bünteti. Putnok várából Thököly kivonta a katonaságot, parancsnokukat lefejeztette. Amerre pedig ez a kuruc had elvonul, minden szarvasmarhát elhajt.¹²⁵ Október 21-én Koháry hírt adott Korpona kurucoknak való behódolásáról, illetve hogy Rahót is megszerezték Thököly katonái, Jánoky Zsigmondot és társait börtönbe zárták, váltságdíjukért ezer aranyat kértek.¹²⁶

A füleki főkapitány 1679. július 12-én írt levele arról tudósította Eszterházy Pált, hogy Leslie és Strassoldo tábornokok Korpona felé igyekeznek, hogy a Turóc vármegye felől érkező 2000 lovas és 400 gyalogos kuruc útját a város közelében állják el. Koháry a levélben azt is hírül adta, hogy az erdélyi fejedelem erős parancsolatban tiltja a kurucoknak a császári csapatokkal való harcot, mivel fegyverszü-

121 Uo. 76–77. p., XI. levél (Fülek, 1678. július 19.)

122 Uo. 79–80. p., XIV. levél (Fülek, 1678. július 23.)

123 MOL MF P N° 2764., (MOL MF 4706. tekercs) Koháry István levele Eszterházy Pálnak (Fülek, 1678. július 26.)

124 Uo. N° 2765., Koháry István levele Eszterházy Pálhoz (Fülek, 1678. augusztus 11.)

125 Uo. N° 2768., Koháry István levele Eszterházy Pálhoz (Fülek, 1678. szeptember 16.)

126 Uo. N° 2769., Koháry István levele Eszterházy Pálhoz (Fülek, 1678. október 21.)

netet szeretne kötni, és már a tárgyalások helyét és idejét is kitzúzte.¹²⁷ Július 19-i levelében értesítette Eszterházy Pált, hogy Leslie tábornok ismét visszaérkezett Fülel tájára, ahol a kurucok figyelésével felhagyó Strassoldót fogja bevárni.¹²⁸ Kilencc nappal később kelt levelében arról számolt be, hogy a kurucok részéről Páter Józsa érvényesnek nyilvánította a fegyverszünetet, de a császári tábornokok még nem tartották életbe lépettnek, mivel az uralkodói jóváhagyást nem kapták még meg.¹²⁹ Szeptember 16-án Koháry azt közölte felettesével, hogy Semsey Pál kétezzer kurucal átkelt a Tiszán, Jászberényben rendezte be főhadiszállását, majd Gyöngyösre felderítőket küldött. A főkapitány hozzátette saját véleményét is: „...inkább *quártélyképpen mondják ott, a tájon lételeket, mintsem hogy valamit próbálnának...*”, mivel Thököly Imre és Wesselényi Pál belső harcot vívnak egymással a hatalomért.¹³⁰

Koháry István egy alkalommal Thököly Imre neki szóló fenyegető levelének másolatát is megküldte Caprara tábornoknak, mellyel a fogságba esett végvári katonák és családtagjaik megölését helyezte kilátásba, ha szabadon nem engedik a Rimaszombatban rabságba esett Ragályi János lovas hadnagyot.¹³¹

Minden katonai parancsnok számára a háborúban történő dolgok legtöbbjét „köd” fedi. Az ellenség szándékát a legnehezebb megtudni, ám megfelelő felderítéssel és kémtevékenységgel ezek a hiányos foltok némileg feltérképezhetők és megismerhetők.¹³² Koháry István is alkalmazott kémeket, hogy pontos információkat nyerjen a kurucok mozgásáról, általános moráljáról, fegyverzetéről, hadiszere-

127 *Merényi*, 1903. 233. p., XIX. levél (Fülel, 1679. július 12.)

128 Uo. 233–234. p., XX. levél (Kisfalu, 1679. július 19.)

129 Uo. 234. p., XXI. levél (Besztercebánya, 1679. július 28.): A tábornokok elgondolásáról: „...*Leslie Generál és Strassoldo, mivel Ófölsége aziránt semmi intimatiót nekik nem tett, azon publicált armistitiumnak semmi állandóságát nem tartják, jóllehet (úgy veszem észre) vannak olyan hiszemben, érkezik Ófölsége parancsolatja, annyival is inkább, minthogy úgy hallatik, Teleký Mihály személye szerint fog a tractára kiindulni...*”

130 Uo. 234–235. p., XXII. levél (Fülel, 1679. szeptember 16.)

131 ŠABB, AKC, Pars V. N° 4857., (MOL MF C 1059. tekercs), Koháry István levélfogalmazványja ismeretlen személynek (keltezetlen, de tartalma alapján 1680 májusában írhatták).

132 *Nagy*, 1983. 238. p.; — Zrínyi Miklós is különösen kiemelte a kémek alkalmazásának szerepét a „*Vitéz Hadnagy*”-ban: „...Jó kémeket tartunk, és azon igyekezzünk, hogy az ellenség dolgait megtudhassuk. Nincsen költség, nincsen adomány hasznosabb, mint a kémekre való. Ez rúdja a vitézség szekerének, ez nélkül botlik, akad és jár egyiránt; bár te kincset költés rájok, de usurával megfizetik neked, és ha csak egyszer megverheted az ellenséget: megfizették immár teneked...Jusson eszedben: valamennyi vitéz cselekedet volt ez világon, mind jobbra kémek által ment végben...” — *Perjés*, 2002. 120. p.

rekkel való ellátottságáról. Egyszerre több helyre is elküldte őket,¹³³ majd összevetette egymással, kiértékelte a kapott értesítéseket. 1678. július 10-én küldött levelében is kémjelentés alapján írta, hogy Teleky Mihály kuruc vezér tábora Ónod felé tart, miután a kém visszatért a lázadók táborából.¹³⁴ Koháry számára egyik kémje egyszer írásbeli jelentést tett. A kurucok táborában három napot töltött, együtt költözött velük táborról táborra, míg le nem adta a jelentését megbízójának. A kém a kurucok egyik „*derekasabb tiszviselőjével confidentiába jutván*”, megtudta, hogy a felkelők csapatai már készülődnek a közeledő hadjáratra, mivel a kívánt segítséget megkapták, és akkor a teljes pusztulásukban bízó „...*Őfölsége rövid nap könnyhullatásával fogja érzeni, hogy el nem vesztek...*” A kém ezután a kurucokkal egy másik táborhelyre ment, ahol idegen nemzetiségű katonák is voltak, akiknek előljárói viccelődve kérdezték a kurucok vezetőit, valóban igaz-e, hogy egyezkedni kívánnak a császáriakkal? Azok kifejezetten tagadták, sőt „...*hittel kötötték le hűségükre magukat...*”, majd magabiztosan kijelentették, „...*nem kell nekik sem tatár, sem manó, csak a végbeliek legyenek vélek, egy hét alatt Füleket kezükbe adják, aztán mennek tovább...*”. A kém beszámolt még, hogy a kurucokhoz rengeteg szekér érkezik folyamatosan, de annak céljáról titkossága miatt nem tudott információt adni.¹³⁵

Koháry István az elfogott levelekből is számtalan információt tudott szerezni. Egy részük az erdélyi helyzetről számolt be Thököly Imrének vagy híveinek, mielőtt a füleki katonák kezébe került volna.¹³⁶ 1678. november 9-én Koháry István megírta Eszterházy Pálnak, hogy nagyszámú ellenséges levelet fogtak el katonái. Ő feltépte őket, és azt állapította meg, hogy egy részük Erdélybe ment, Teleki Mihályhoz, másik részük Erdélyből jött, főleg Thököly Imrének és Boham francia fő-tisztnek címezve. Sajnos nem tudta értelmezni, mivel titkosírással, „*számvető*

133 *Merényi*, 1903. 75. p., IX. levél (Füle, 1678. július 3.)

134 Uo. 76. p., X. levél (Füle, 1678. július 10.)

135 ŠABB, AKC, Pars V. N° 15546. (MOL MF C 1295. tekercs), Kémjelentés Koháry István számára (keltezetlen, de tartalma alapján 1677–1678-ban írták). A kém a diszkrécióra kérte Koháryt: „...*írástomat eretnek előtt ne mutassa, mivel annyiban tudom, mint valóságos kuruc látná...*”

136 ŠABB, AKC, Pars V. N° 7047., (MOL MF C 1123. tekercs), Peternada György levele Csuty Benedeknek (Gyulafehérvár, 1678. szeptember 3.); MOL MF C 1287. tekercs N° 14394., Csuty Benedek levele Marci Jánosnak (Karkó, 1678. szeptember 12.); Uo. N° 14393., Csuty Benedek levele Thököly Imrének (Karkó, 1678. szeptember 20.); MOL MF C 1296. tekercs N° 15779., Csuty Benedek levele Thököly Imrének (Gyulafehérvár, 1678. október 9.); Uo. N° 15780., Baló László levele Thököly Imrének (Gyulafehérvár, 1678. október 10.); Uo. N° 15808., Csuty János levele Thököly Imrének (Karkó, 1678. október 12.); Uo. N° 15810., Csuty Benedek levele Thököly Imrének (Gyulafehérvár, 1678. október 15.)

cifrákkal” írták azokat, ettől függetlenül fel fogja küldeni minél előbb mindet az Udvari Haditanácshoz.¹³⁷ A füleki főkapitány nem sokkal a vár körülrázása előtt értesült elfogott levél alapján arról, hogy Thököly Imre nemesi felkelésre szólította fel Hont és Zólyom vármegyét.¹³⁸ Ibrahim budai basa levele is hasonló módon került a kezébe, melyben a török hatalmasság szinte parancsolja Thököly Imrének, hogy azonnal igyekezzen hozzálatni Füleket ostromához.¹³⁹

Világosan látható, hogy a füleki főkapitányt értékes és színesen ecsetelt információkkal látták el a kurucokkal kapcsolatban mind katonai körökből, mind pedig polgári hírforrásokból. Koháry Istvánnak így elegendő hírmennyiség állhatott a rendelkezésére, hogy annak ismeretében időben felkészüljön bármiféle Füleket fenyegető veszélyre. Ugyanakkor a kémeitől és katonáitól nyert kellő mennyiségű információt rendre megosztotta feletteseivel és a szomszéd végvárak parancsnokaival, hogy azok is a kellő módon védekezhessenek.

Azonban arra vigyáznia kellett neki is, hogy az információkat megsűrje, ugyanis a befutó levelek és jelentések nem mindig katonai ismeretekben jártas személyektől származtak, akik torzított vagy félreértelmezett képet adhattak bizonyos tényekről, eseményekről.¹⁴⁰

A tanulmány megírása során a Magyarországon elérhető levéltárak anyagát használtam fel, különös tekintettel a Koháry-család archívumára. Ennek megfelelően inkább a főkapitányhoz írt levelek ismertetése dominál a cikkben. Természetesen sokkal több levél és hírszerzési üzenet született Koháry István által is, amelyeket főuraknak és végvárparancsnokoknak írt. A munka tehát továbbfejleszhető, akár a felső-magyarországi főurak (pl. a Csákyak, Andrássyak, Barkóczyak) levéltárait, akár a végvárak parancsnokainak/várnagyainak vagy a Felső-magyarországi Főkapitányság vezetőinek hivatalos levelezését végigböngészve.

A cikk egy doktori értekezés egyik fő fejezetének egy kisebb része, amely csak a kurucokkal kapcsolatos hírközlés legfőbb jellegzetességeit mutatja be. A feldolgozásban a személyekhez köthető híradást választottam, másodlagos szempontnak pedig a kronológiai sorrendet tettem. A teljesen analitikus, tartalmat, valós alapot,

137 *Merényi*, 1903. 75. p., XVI. levél (Füleket, 1678. november 9.)

138 MOL P 125 N° 2797., (MOL MF 4706. tekercs), Koháry István levele Eszterházy Pálhoz (Füleket, 1682. augusztus 10.)

139 MOL P 1992, 1. csomag, 7. tétel, B., (Koháry II. István iratai), Ibrahim budai pasa levele Thököly Imrének (Kassa, 1682. augusztus 22.)

140 *Kelenik*, 1999. 177–178. p., *Pálffy*, 1999. 50. p.

közlésmódot és hírközlő szerepben betöltött helyet vizsgáló kutatáshoz több forrás kívánkozik, amikbe sokkal mélyebben kell beleásni magát az embernek.

A tanulmány azonban nemcsak egy hírközlés-történeti összeállítás, hanem a felkelők és az ellenük küzdő végváriak életének kisebb, szinte alig ismert „mikroeseményeit” is bemutató munka, mely kisebb történések (köznapifejezéssel élve: sztorik) által jobban és árnyaltabban megérthető a kuruc korszak mind históriái, mind katonai, mind életmódtörténeti vonatkozásában, amiből akár a helytörténetek is búvárkodhatnak.

Kiadatlan források

MOL MF	Magyar Országos Levéltár, Mikrofilm-tár
P 1992	Koháry család levéltára
P 125	Esterházy család hercegi levéltára, Pál nádor
MOL MF X 1050	Pars I.: C 1056., C 1057. és C 1135., Pars IV.: C 211., C 772., C 773., C 778. és C 988, Pars V.: C 1000., C 1059., C 1064., C 1087., C 1118., C 1123., C 1275., C 1276., C 1286., C 1287., C 1293., C 1294., C 1295., C 1296., C 1297., C 1298., C 1299., C 1300. és C 1302. tekerces
ŠABB, AKC	Štatny Archiv v Banskej Bistryci, Rodovy archív Koháry-Coburgov (Koháry-Coburg családi levéltár)

Kiadott források

<i>Merényi</i> , 1903	<i>Merényi Lajos</i> : Koháry István levelei Eszterházy Pál nádornak. In <i>Magyar Történelmi Tár</i> 1903, 68–82. és 232–252. p.
-----------------------	---

Felhasznált irodalom

<i>Benczédi</i> , 1978	<i>Benczédi László</i> : A Habsburg-abszolútizmus indítékai és megvalósulása az 1670-es évek Magyarországon. In: <i>Történelmi Szemle</i> 21. (1978) 3–4., 535–556. p.
<i>Benczédi</i> , 1980	<i>Benczédi László</i> : Rendiség, abszolútizmus és centralizáció a XVII. század végi Magyarországon (1664–1685). Bp., 1980.

- Benczédi*, 1983 *Benczédi László*: A Thököly-felkelés társadalmi és politikai alapjai. In: A Thököly felkelés és kora (szerkesztette: Benczédi László), Bp., 1983, 9–22. p.
- Kelenik*, 1999. *Kelenik József*: Kémek, hírek, rémhírek (Hírszerzés és hadviselés a dél-dunántúli végeken a 17. század első felében). In: Információáramlás a magyar és török végvári rendszerben. Eger, 1999. (Studia Agriensia 20. Az Egri Dobó István Vármúzeum kiadványa, szerkesztette: Petercsák Tivadar és Berecz Máttyás) 169–180. p.
- Magyarország története, 1985 *Magyarország története* 3/2 (1526–1686), Bp., 1985.
- Nagy*, 1857 *Nagy Iván*: Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal, 1. kötet (A–B), Friebeisz István kiadója, Pest, 1857
- Nagy*, 1983 *Nagy László*: „Kuruc életünket megállván csináljuk...” (Társadalom és hadsereg a XVII. századi kuruc küzdelmekben). Bp., 1983.
- Pálffy*, 1999 *Pálffy Géza*: Hírszerzés és hírközlés a törökkori Magyarországon. In: Információáramlás a magyar és török végvári rendszerben. Eger, 1999, (Studia Agriensia 20. Az Egri Dobó István Vármúzeum kiadványa, szerkesztette: Petercsák Tivadar és Berecz Máttyás) 33–63. p.
- Perjés*, 2002 *Perjés Géza*: Zrínyi Miklós és kora, Bp., 2002.
- R. Várkonyi*, 1994 *R. Várkonyi Ágnes*: Búcsú és emlékezet. In *Europica varietas — Hungarica Varietas*, Bp., 1994, 158–182. p.
- Varga J.*, 2007 *Varga J. János*: Válaszúton. Thököly Imre és Magyarország 1682–1684-ban. Budapest, 2007. (História Könyvtár, Monográfiák 23.)